

Жаңа технологиялар экономикалық өсімге, түрлі салалардың дамуына, қағазбастылықтан біржола құтылуға септігін тигізеді. Сонымен бірге қаржыны тиімді пайдаланып, ақпараттық қауіпсіздікті арттырады, «ақылды қалалар» тұрғызу жоспарын жеделдетеді. Еліміздің ғылыми-техникалық әлеуетінің артуы жаңа белестерге жетелей түсері анық.

Әдебиеттер тізімі

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы 2021 жылы 20 желтоқсан Алық бірлігі және жүйелі реформалар – ел өркендеуінің берік негізі
2. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы (салық кодексі) Қазақстан республикасының кодексі 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120-ві қрз.
3. Салықтар және салық салу: оқулық, Авторлар: Ермекбаева Б.Ж. Нурумов А.А. Бекболсынова А.С. Арзаева М.Ж. - Астана, : Фолиант, 2018
4. www.stat.kz
5. <https://kgd.gov.kz/kkӘ>

Цифрлық экономика: инфокоммуникациялық және қаржылық технологиялар

В.С.Артақшинова¹, У.Н.Шакмурат², Қ.А.Сеитова³

¹Қаржы кафедрасының аға оқытушысы, э.ғ.м.

^{2,3}«Қаржы» мамандығы бойынша 4 курс студенттері

venera_seitzhan@mail.ru, ushakmurat@mail.ru, qundyzai.sk@mail.ru

^{1,2,3}академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: мақала "цифрлық экономика" ұғымын және оның 21 ғасырдағы ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен байланысын экономикалық теория мен мемлекеттік басқару тәжірибесі тұрғысынан қарастырады. Цифрлық экономиканың мазмұны мен құрылымдық құрамы, аспаптық база және ақпараттық мазмұны сипатталған. Қазақстанда цифрлық экономиканы енгізудің қазіргі жағдайы және одан әрі пайдалану перспективалары: өнеркәсіпте, мемлекеттік және әлеуметтік қызметтер саласында; Қазақстан экономикасын цифрландырудың артықшылықтарын сипаттайтын нақты объектілердің мысалдары келтірілген.

Кілт сөздер: цифрлық экономика, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық компания, экожүйе, цифрландыру стратегиясы.

Бүгінде цифрландыру процесі әлемдегі барлық елдерге әсер етеді. Сонымен қатар әрбір ел цифрлық дамудың басымдықтарын өзі айқындайды. Мемлекет басшысы 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауында цифрландыру арқауы болып табылатын Үшінші жаңғыру туралы, цифрлық технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа индустрияларды өркендету қажеттілігін, және "коммуникацияның дамуы мен оптикалық-талшықты инфрақұрылымға жаппай қолжетімділікті қамтамасыз ету керек. Цифрлық индустрияны дамыту басқа барлық салаларға серпін береді" деп жариялады. Мемлекет басшысының 2017 жылғы 31 қаңтардағы Қазақстан халқына жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық жоспарда мемлекеттің Үшінші жаңғыруын іске асыру мақсаттарына қол жеткізудің критерийі айқындалып жүзеге асырылуда және Қазақстан 2050 жылға қарай әлемдегі ең алдыңғы қатарлы 30 мемлекеттің қатарына қосылады. Ол үшін экономиканың жылдық орташа өсу қарқыны 4,5-5% деңгейде болуға тиіс. Өсудің жаңа моделінде негізгі драйвері ЖІӨ 70%-ға өсуін, халықтың жұмыспен қамтылуын, экспортты ұлғайтуды және инвестицияларды тартуды қамтамасыз етуге қабілетті экономика секторлары болуы тиіс. Осыған байланысты, Үшінші жаңғырудың алдыңғы қатарында тұратын басым бағыттар бекітілген. Өсімнің қалған 30% қысқа мерзімді перспективада әлеуметтік салаларды

(денсаулық сақтау, білім беру, жұмыспен қамту) және АКТ салаларын қамтамасыз ету де жүзеге асырылуы қажет[1].

Цифрлық технологиялар дәуірінің басталуы көптеген технологиялық және қаржылық инновациялардың пайда болуымен және әлемдік сауда шекараларын қайта қараумен жаһандық экономикадағы іргелі өзгерістер туындады. Цифрлық технологиялардың (және қаржылық инновациялардың) қарқынды дамуы аясында алдыңғы 5 жылда жаһандық экономикадағы ақпараттық коммуникациялық технологиялар (АКТ) саласының үлесі 3% - ға (1,3% - дан) дейін өсті және ұлғаюда. Мұндай елеулі өзгерістер көп жағдайда мемлекет пен жеке сектордың күш-жігерімен қолайлы жағдай жасау есебінен технологиялық кәсіпкерлікті дамытудың арқасында мүмкін болды. Жетекші индустриялық елдер жинақтаған озық тәжірибені инновацияларды реттеу және енгізу мәселелері бойынша халықаралық диалогты дамытуға ықпал ететін ұқсас экономикалық тиімділік алғысы келетін дамушы елдер пайдалануға тырысады.

Шикізатқа тәуелді экономикасы бар елдер қарқынды дамып келе жатқан цифрлық экономикаға қатысудың меншікті үлесін ұлғайтуды қалайды, құрылымдық экономиканы өзгертуге және бәсекеге қабілетті технологиялық кәсіпкерлікті дамытудың қолайлы ахуалын жасауға тырысады. Құра алмаған мемлекеттер цифрландыруды дамытудың қажетті қолайлы климаты, сондай-ақ білім беру мен басқарудың ауқымды реформаларын жүзеге асыру экожүйені қалыптастырудың және инвесторлар тарапынан қызығушылық тартудың маңыздылығын ескере отырып, үмітсіз артта қалуы мүмкін.

Орта және ұзақ мерзімді перспективада цифрлық экономиканы дамытудың маңыздылығы бірінші тұлғалар деңгейінде және елімізде атап көрсетіледі, (соның ішінде) ол туралы Үкімет қабылдаған нормативтік - құқықтық актілер көрсетеді. Мұндай бастамалардың бірі 2017-2030 жылдардағы ақпараттық қоғамды дамыту стратегиясын іске асыруға бағытталған "Қазақстанның сандық экономикасы" бағдарламасы болып табылады. "Цифрлық экономика" бағдарламасына сәйкес елдің цифрлы экономикасының дамуына жағдай жасау үшін қажетті толассыз сандық технологиялар анықталады: нейротехнологиялар және жасанды интеллект; үлкен деректер; таратылған тізілімдер; кванттық технологиялар; жаңа өндірістік технологиялар; өнеркәсіптік интернет; робототехника компоненттері, виртуалды және толықтырылған нақты технологиялар, шектік тізілімдер; кванттық технологиялар; жаңа өндірістік технологиялар; қаржы инновациялары арқылы жүзеге асырылатын инновациялық шешімдерге сұранысты арттыру, соның ішінде ядросы цифрландыру болып табылатын қаржыларды қоса алғанда[2].

Цифрлік экономика мемлекеттік басқару жүйесін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ұсынады. Қазіргі заманғы технологиялар таяу уақытта адами факторды және оған ілеспе сыбайлас жемқорлық пен қателерді азайтуды қамтамасыз ететін, статистикалық, салықтық және өзге де есептілікті жинауды автоматтандыратын, нақты жағдайды талдау негізінде шешімдер қабылдауды қамтамасыз ететін мемлекеттік басқарудың жоғары технологиялық цифрлық платформасының ортасын құруға мүмкіндік береді. Мемлекеттік қызметтер көрсету машинааралық өзара іс-қимылдың ашық интерфейстері бар және оның ішінде тәуелсіз жеткізушілерге азаматтардың мемлекетпен өзара іс-қимыл жасау мүмкіндігін олардың осы платформа базасында жұмыс істейтін жеке қосымшаларды құру жолымен кеңейтуге мүмкіндік беретін бірыңғай цифрлық бұлтты платформа базасында құрылатын болады (қауіпсіздік және заңнамалық нормаларды сақтау жөніндегі міндетті сертификаттаумен).

Цифрлық экономика дамуында жаппай цифрландыру бойынша мемлекеттік бағдарламалар пайда болғанға дейін цифрлы технологиялардың артықшылығы салалардың бірі - ол қаржы саласы. Қаржылық технология осы саладағы ұйымдардың ішкі менеджментінен бастап күрделі пайыздарды «тиімді» есептеу мен заңсыз алымдар мен комиссияларды жасырын есептеуде де прогрессив құралы, әсіресе екінші деңгейлі банктердің негізгі тұтынушылары жеке тұлғалар саналатын Қазақстанда банктердің қаржылық технологиялардағы инновациялылығы қарапайым азаматтар үшін ұсынылған

озық тәсілдер арқылы бағаланады. Соның ішінде банк секторы мен жалпы қаржы нарығындағы жаңа технологиялар жедел қаржы аудару мен онлайн төлемдер. Банк секторын сандық технологияға жетелеген фактор, жедел қаржы аудару мен онлайн саудаға барынша бейімділігі. Қазақстанда онлайн банкингті 2010 жылдардың басында алғаш болып енгізген ұйымдардың бірі. Homebank қосымшасы арқылы ақшаны валюталық конвертация мен қызмет пен тауар ақысын онлайн аударуларды да бастады. Қазіргі кезде қаржылық технология жағынан ең танымал банктің тұтынушылары негізінен төменгі орта тап пен орта тап екені анық. Қаржылық технология жағынан халыққа ең тиімді өнім ұсынған банктердің өнімдері нарықтағы ең прогрессивті технологиялар. Басым көпшілігі белгілі бір бизнестің немесе әлеуметтік топтың аясынан шықпайды. Қаржылық технология нарық нәтижесінде қазақстандық банк секторында қаржылық технология мен инновациялық өнімдер тек банктердің ғана қолы жететін артықшылық болып табылады[4].

Жоғарыда көрсетілген трендтерді іске асыру нәтижесінде жаңа буын экономикасының тиімділігін келесілер арқылы арттыруға болады:

- әкімшілік жүйедегі адам факторын азайту және өзара іс-қимылдың "адамсыз" схемасын құру есебінен сыбайлас жемқорлық құрамдастарын азайту;
- зияткерлік агенттерді "субъектілікке беру" оларға салық салу, жауапкершілік, сәйкестендіру және т. б.;
- салықтық жүктемені жеке есептей отырып, "ақылды келісім-шарттар" қағидаты бойынша жұмыс істейтін зияткерлік агенттерді пайдалану есебінен салық салуды оңтайландыру;
- бюджеттік шығыстардың бір бөлігін автоматтандырылған приоритизациялаудың бейімдеу моделін енгізу;
- партисипаторлық бюджеттің үлгілерін, оның ішінде саяси шешімдерге ықпал ету тәсілі ретінде кеңінен пайдалану.
- машинааралық әрекеттестіктің ашық интерфейстері бар бірыңғай сандық платформа арқылы мемлекеттік қызметтерді ұсыну.

Мемлекет шетелдік кәсіпкерлерді цифрлық экономиканың юрисдикциясына тарту мақсатында ұлттық цифрлық органның бәсекелестігін арттыру үшін қолайлы жағдайлар жасауға ұмтылуға тиіс. Бизнеске қаржыландырудың жеңілдетілген шарттарын ұсыну, инновациялық әзірлемелерді сынақтан өткізуге және енгізуге жәрдем көрсету, дарынды кәсіпкерлер мен ғалымдар үшін гранттар бөлу қажет. Цифрлық экономиканы дамыту үшін мемлекеттік-жеке меншік әріптестіктің форматы мемлекет пен бизнестің өзара іс-қимылының перспективалық бағыты болып табылады. Мемлекеттік МЖӘ институттары үшін ғылыми-зерттеу және инновациялық саясатты жаңартудың өзгермелі сипатына, сондай-ақ әлеуметтік және жаһандық сын-қатерлерге неғұрлым сезімтал етуге көмектесетін құрал болып табылады. МЖӘ бизнесі үшін жаңа нарықтарды дамытуға және ынтымақтастық пен бірлескен өндіріс арқылы құндылық жасауға мүмкіндік береді. Ұлттық және өңірлік үкіметтер сондай-ақ "ақылды мамандану" стратегияларын ілгерілету арқылы компаниялар мен кластерлердің бәсекеге қабілеттілігін арттыра алады. Азаматтық қоғамға мемлекет жеке басының әлеуетін іске асырудың және өз өмірін басқарудың жаңа мүмкіндіктерін ұсынуы тиіс. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін мемлекетке мемлекеттік басқару жүйесін жаңғыртуды қамтамасыз ету, пайдаланушыларға ыңғайлы электрондық үкімет қызметтерін әзірлеу, мемлекеттік органдармен қарапайым және қауіпсіз тәсілмен байланыс мүмкіндігін қамтамасыз ету қажет[3].

Сандық экономика жағдайында деректер капитал нысанына айналады. Мұндай капиталдық алыптастыру, жинақтау және пайдалану мемлекет пен бизнестің, мемлекет пен азаматтық қоғамның, бизнес пен азаматтық қоғамның ығызынтымақтастығын талап етеді. Алайда, экономикалық артықшылықтарды деректерге ғана қолжеткізе алмайтын, сондай-ақ оларды өңдеудің тиімді технологиялары бар мемлекеттер мен шаруашылық жүргізуші субъектілер алады. Экономиканың сапалы өсуі нарықтар мен салаларды нағымдағы жай-күйін барынша нақты бағалауға, сондай-

ақолардың дамуын тиімді болжауды жүзеге асыруға және ұлттық және әлемдік нарықтардың конъюнктурасындағы өзгерістерге тез ден қоюға мүмкіндік беретін технологиялар болған кезде мүмкін болады.

Өнеркәсіптік кәсіпорындар деңгейінде де, мемлекет деңгейінде де басқарудың негізгі қағидаттары келесілер болып табылады:

- Нақты уақытта деректер алу;
- Үлкен деректерді автоматтандырылған талдауға негізделген экономикалық процестерді басқару;
- Шешім қабылдаудың жоғары жылдамдығы, нақты уақытта ережелерді өзгерту – ортаның өзгерістеріне және интерактивтілігіне жылдам әрекет ету;
- Нақты пайдаланушыға бағдарлану, клиенттердің бизнес-процесс ретіндегі өмірлік жағдайлары (пайдаланушы ұялы құрылғылар мен интернет заттардың арқасында жақын болады);
- Бір түрге салу шешімі;
- сандық экожүйе мемлекеттің, бизнестің және азаматтардың синергия орталығы ретінде түсініледі.

Цифрлық экономикадағы, жоғары бәсекеге қабілетті және трансшекаралық табыстылықтың негізгі факторы технологиялар емес, мемлекеттер, бизнес және азаматтық қоғам үшін болашақ шақырулар мен проблемаларды жедел ден қою мен үлгілеуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін технологиялар мен деректерді басқарудың жаңа модельдері болып табылады [5].

Қорыта келе, өнеркәсіптік интернет; робототехника компоненттері, виртуалды және толықтырылған нақты технологиялар болатын зертеу нәтижелері. Цифрлық экономика бұл ірі кәсіпорындарға да, кіші және орта бизнес үшін де онлайн-мүмкіндіктер мен инновациялық цифрлық технологияларды қолдану мүмкіндіктері, яғни мемлекеттік басқару жүйесін дамыту үшін кең мүмкіндіктер ұсынады. Қазіргі заманғы технологиялар таяу уақытта адами факторды және оған ілеспе сыбайлас жемқорлық пен қателерді азайтуды қамтамасыз ететін, статистикалық, салықтық және өзге де есептілікті жинауды автоматтандыратын, нақты жағдайды талдау негізінде шешімдер қабылдауды қамтамасыз ететін мемлекеттік басқарудың жоғары технологиялық цифрлық платформасының ортасын құруға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 қаулысы.
2. Л.М.Гохберг. Что такое цифровая экономика? - тренды, компетенции, измерение. Издательский дом, Высшей школы экономики. - Москва, 2019.
3. Б.Паншин. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития научной статьи по специальности «Экономика и бизнес», 2018.
4. <https://egemen.kz/>
5. Ходжаниязов Ж.Т. Нарықтық экономика негіздері: Оқулық. 2-басылым. - Астана: Фолиант, 2018. - 168 б.

Роль денежных суррогатов в современной экономике России

Н.Н.Башкирова¹, Б.В.Зотов²

¹к.э.н., доцент кафедры государственных и муниципальных финансов,

²магистрант 1-го года обучения

nadezhda.bashkirova@gmail.com, boria.zotov@yandex.ru

^{1,2}Московский государственный университет имени М.В.Ломоносова, г. Москва